

6. Hafta

Sosyal Sözleşme Teorileri II: John Locke

1632 yılında Püriten bir avukatın oğlu olarak dünyaya gelen İngiliz düşünür John Locke, Oxford Üniversitesi'nde skolastik bir eğitim almıştır. Ancak özellikle tıp ve kimyaya duyduğu ilgi ile zamanla bu felsefeye karşı çıkmış; entelektüel bir temizliği, diğer bir deyişle bilginin eleştirel bir sınavasının gerçekleştirilmesini savunmuştur (Skirbekk ve Gilje, 2001: 276). 1667'de tıp alanındaki çalışmaları sırasında, geleceğin Shaftesbury Kontu Lord Ashley'in hem özel hekimi hem de yakın arkadaşı olmuştur. Yaşamının sonraki kısmında felsefe, dinbilim ve siyaset üzerine çalışmış, 1683'de Lord Ashley'in vatan hainliği ile yargılanması nedeni ile Hollanda'ya kaçmak durumunda kalmıştır. 1689'dan sonra ülkesine dönebilen Locke, 1704'te ölmüştür (Dunn, 2001: 145). 18. Yüzyıl içerisinde ancak dört yıl yaşamış olmasına karşılık düşüncelerinin ileriliği ve niteliğinin kendisinin bu yüzyılın aydınlanma düşünürleri arasında sayılmasına yol açtığından bahsedilebilir (Şenel, 2002: 334).

John Locke da, tıpkı Hobbes gibi İngiliz İç Savaşı'na şahit olmuş ancak bu tecrübesinden farklı sonuçlar çıkarmıştır. Olgunluk yılları İngiltere'de monarşi taraftarları ile Parlamento taraftarları arasında süre giden çatışmanın tanıklığında geçmiştir. Locke bu çatışmada Parlamento tarafında yer almıştır. Nitekim Locke'un babası da General Oliwer Cromwell'in ordusunda Kral I. Charles'a karşı mücadele etmiş bir subay idi. Locke'un babasına duyduğu hayranlık ve kendi hayatındaki ilişkileri ve görüşleri onun siyasi duruşunun şekillenmesinde etkili olmuş gözükmektedir. Locke'un konumuna etki eden en önemli ilişkisi üst düzey bir devlet görevlisi olan Lord Shaftesbury ile olan ilişkisidir. Lord Shaftesbury Kral II. Charles'ın

en yakın danışmanıdır. Locke da Lord Shaftesbury'nin danışmanı ve doktorudur. Lord Shaftesbury Kral II. Charles'ın Katolikliğe dönmüş olan kardeşinin tahta geçmesini engellemeye çalıştığı gerekçesiyle gözden düşünce Hollanda'ya sürgüne gitmek zorunda kalmıştır. John Locke kendi hayatının da tehlikede olduğu düşüncesiyle Lord Shaftesbury'nin peşinden Hollanda'ya geçmiştir (Tannenbaum ve Schultz, 2003. 174).

Kral II. Charles'ın Katolik kardeşi II. James adıyla tahta geçmiş ve Katolıklere yönelik açılımlar yapmıştır. Bu açılımlara Parlamento'nun direnmesi üzerine II. James iktidarını doğrudan Tanrı'dan aldığını ileri sürerek Parlamento'yu dağıtmıştır. Bu olay tarihte Şanlı Devrim (Glorious Revolution, 1688) adıyla bilinen devrimi doğurmuş ve II. James'in tahtını kaybetmesine yol açmıştır. II James'in yerine büyük kızı Mary Kraliçe ve onun Protestan eşi William Kral olarak geçmiştir. Bu devrimle beraber, monarşi ve parlamento arasındaki mücadele nihai olarak parlamentonun lehine olacak şekilde sonlanmıştır. Artık İngiltere'de monarşi, anayasal bir monarşi olacaktır ve Parlamento'nun gerçek iktidarı elinde bulundurduğunu kabul edecektir. Nitekim *İngiliz Haklar Bildirgesi* bunu kayıt altına alarak Parlamento'nun Kral karşısındaki üstünlüğünü teyit edecektir. Bildirge'ye göre Parlamento'nun alt kanadı olan Avam Kamarası serbest seçimlerle işbaşına gelen ve Kral tarafından dağıtılamayacak bir organdır. Bu Bildirge'nin düzenlediği bir başka konu da hiçbir İngiliz vatandaşının bağımsız jüri tarafından yargılanmaksızın infaz edilemeyeceğidir. Bu jüriler/mahkemeler Kral'dan bağımsız hâkimler tarafından yönetilecektir. Mahkemelerin bağımsızlığının sağlanması için hâkimlerin maaşları ve görev süreleri iyi halleri devam ettiği sürece garanti altına alınmıştır (Tannenbaum ve Schultz, 2003: 174-175).

Locke'un Metodu

John Locke bir empirisist düşünür olarak bilinir. Locke'a göre insan doğduğunda akli boş bir levha (*tabula rasa*) gibidir. İnsanlar yaşlandıkça tecrübelerini bu levhaya kaydederler. Dolayısıyla Locke'a göre, Platon'un düşüncesindeki gibi insanların zihninde her zaman var olan *idealar* yoktur. Tecrübeden bağımsız, soyut olarak bir şeyi bilmek mümkün değildir. İnsanlar duyu organlarıyla gözlemlerde bulunarak dünyayı anlarlar. Sıcak, soğuk, beyaz gibi kavramları insanlar duyu organları sayesinde tecrübe ederek öğrenirler. İnsanlar olgunlaştıkça geçmiş tecrübelerinden dersler çıkarırlar. Eğer geçmişteki bir tecrübe bize haz vermiş ise benzer bir durumla karşılaştığımızda aynı hazzı yaşamayı arzularız. Öte yandan eğer geçmiş tecrübe bize acı vermiş ise aynı şeyi tekrar yaşamaktan kaçınırız (Tannenbaum ve Schultz, 2003: 175).

İnsanlar basit fikirlerini birleştirerek daha kompleks fikirler üretirler. Altını ve atı duyu organlarıyla tecrübe etmiş ve bunların fikirlerini zihnine kaydetmiş bir birey bunları birleştirerek bir "altın at" fikrini türetebilir. İnsanlar tecrübe ve öğrenme yoluyla bir ahlak duygusu kazanırlar. Bu ahlak duygusu onlara anlık zevkleri bastırıp uzun vadeli mutluluk için akli dinlemeyi öğütler (Tannenbaum ve Schultz, 2003: 175).

Doğa Durumu

Locke siyaset felsefesini esas olarak *Hükümet Üzerine İki İnceleme* (1690) adlı eserinde ortaya koymuştur. Tıpkı Hobbes gibi, Locke da siyasi felsefesini farazi bir doğa durumundan hareketle ortaya koyar. Bu doğa durumunda yaşamının tarihsel kanıtları yoktur Locke'un yazılarında. Locke'un insanların siyasal bir toplum meydana getirmeden önce doğa durumunda yaşadıklarını belirtmesi onun insanların haklarını

ve devletin insanlara karşı yükümlülüklerini ortaya koymak için bunu bir varsayım olarak kullanmak istemesinden kaynaklanır (Akın, 1974:130).

Locke'un doğa durumuna ilişkin düşüncelerinde onun insan doğasına ilişkin düşüncesinin ipuçlarını da bulabiliriz. Locke'a göre, henüz devletin ortaya çıkmadığı doğa durumunda her bireyin Tanrı tarafından bahşedilmiş, devredilemez, elden alınamaz nitelikte olan hakları vardır. Locke, bunların hayat, özgürlük ve mülkiyet hakları olduğunu belirtmiş ve tamamını genel mülkiyet hakları altında toplamıştır. Locke bunları doğal haklar (natural rights) olarak kabul eder. Doğa durumunda doğal haklara sahip olan bireyler eşit ve özgür bir biçimde hayatlarını sürdürürler. Locke doğa durumundaki eşitliği şöyle tasvir eder (Locke, 2011: 859):

... tüm güç ve yargılama hakkının karşılıklı olduğu, aynı türde ve derecede yaratıklar oldukları için hiçbirinin diğerinden üstün olmadığı, herkesin doğa tarafından bahşedilen aynı avantajlarla ve doğduğu ve aynı yetenekleri kullandığı, bu yüzden de aralarında itaat ve tabiyet ilişkisi olmaksızın birbiriyle eşit olmasını gerektiren bir eşitlik durumudur ...

Locke'a göre doğadaki tüm varlıklar Tanrı tarafından insanlara ortaklaşa tahsis edilmiştir. Ancak, insanların kendi varlıkları üzerindeki mülkiyetleri mutlak değildir. Bir başka ifadeyle, her birey kendi bedeninin ve emeğinin sahibidir. Locke bu durumu şu şekilde açıklamaya çalışır (Locke, 2011: 862):

Açıktır ki doğadaki şeyler herkesindir, ancak kendi kendisinin efendisi ve kendi kişiliğinin ve kişiliğinin eylemlerinin ve çalışmalarının sahibi olan insan kendi içinde büyük bir mülkiyet zeminine sahiptir ve buluşlar ve zanaatlar hayatı kolaylaştırıldığında kendi varlığını desteklemek ve rahatlatmak için uyguladığı şeylerin büyük kısmı tamamen kendisine aittir, bu şeyler diğerleriyle ortaklaşa sahip olduğu şeyler olmaktan çıkarlar.

Buna öz-sahiplik ilkesi adını verebiliriz. Birey bu hakkı sayesinde kendisiyle ilgili hususlarda son sözü söyleme yetkisine sahiptir. Kendi bedeninin ve emeğinin özel mülkiyetine sahip olan birey hayatta kalabilmek için Tanrı'nın insanlara ortaklaşa bahşettiği varlıklara kendi emeğini katarak onları özel mülkiyeti haline getirir. İnsanlar,

daha önce bir başkası tarafından özel mülk haline getirilmemiş varlıklara kendilerinden bir şey katarak o varlıkları ortak kullanımdan çıkarıp özel mülk haline getirirler. Ancak, bu ortaklaşa sahip olunan doğayı özel mülk haline getirme süreci sınırsız bir süreç değildir. Özel mülk edinme süreci üzerinde biri doğal diğeri de ahlaki olmak üzere iki sınır mevcuttur.

Mülk edinmedeki doğal sınırlamaya göre, bir birey israf etmeden kullanabileceğinden daha fazlasını özel mülkiyeti haline getirmemelidir. Bu durumu basit bir örnekle açıklayalım. Doğa durumunda acıktığımızı düşünelim. Karnımızı doyurmak için etrafımıza bakınırken üzerinde olgunlaşmış elmaların olduğu bir elma ağacını gördüğümüzü varsayalım. Locke'a göre, biz o ağaca tırmanıp elmaları toplayarak o elmaları kendi özel mülkiyetimiz haline getirebiliriz. Ancak bunu yaparken yiyebileceğimizden fazlasını almamalıyızdır. Buna göre üç elma şimdi yemek için üç-beş elma da daha sonra, elmalar çürümeden, yemek için alabiliriz. Özel mülkiyet, ağaca tırmanmak istemeyen tembel birisi gelip bizden elimizdeki elmaları istemesi halinde, bize o kişiye "Hayır" deme imkânını sunar. Elmalarımızı paylaşıp paylaşmamak tamamıyla bizim takdirimizdedir.

Mülk edinmedeki ahlaki sınırlama bize bizden sonra gelecek olanların da iyiliğini düşünme ödevini yükler. Yani, biz başkaları için de yeter miktarda ve iyi durumda olan varlığı geride bırakmalıyızdır. Elma ağacı örneğimize geri dönersek, eğer ağacın üzerinde 10 tane elma var ve bunların 8'i sağlam, 2'si çürük ise ve ben başka bir kimsenin de bu ağaçtan elma almaya ihtiyacının olduğunu biliyor isem, 5 tane sağlam elmayı alıp geride 3 sağlam iki çürük elmayı bırakmam ahlaki sınırlamaya aykırı olacaktır. Evet, kendime 5 tane aldım, diğer kişiye de 5 tane bıraktım. Ancak, bu sayısal eşitlik, niteliksel açıdan eşitliği getirmiyor. Locke'a göre diğer kimselere sadece adet olarak değil ama nitelik olarak da yeter derecede kaliteli,

sağlam, lezzetli elmalar bırakmam gerekir. Buna göre belki de kabul edilebilir sınır benim sağlam olan 8 elmadan 4'ünü almamdır.

Locke'un mülk edinme veya zenginleşebilme üzerine getirdiği doğal sınırlamayla ilgili belirtilmesi gereken bir husus, bu sınırlamanın, paranın kullanıma girmesiyle beraber anlamını kaybettiğidir. Biz para sayesinde, çürüme, bozulma vb. herhangi bir israfa yol açmadan zenginlik biriktirebiliriz. Bu nedenle, mülk edinme ve dolayısıyla zenginleşme önünde var olduğu düşünülebilecek olan doğal sınır ortadan kalkmış olacaktır. Ancak, ahlaki sınırlamanın geçerliğini halen koruduğunu söyleyebiliriz. Eğer, bizim zenginleşmemiz zorunlu olarak toplumun geri kalanının fakirleşmesi pahasına oluyor olsaydı ahlaki sınırın ihlal edildiği düşünülebilirdi. Elma ağacı örneğine dönersek, benim daha fazla elma almam başkalarının daha az elma alması anlamına gelecektir. Ancak elma ağacı analogisi bir ekonomiyi tasvir etmek için her zaman geçerli olmayabilir. Çünkü benim daha fazla elma almam başkalarının daha az elma alması demek olurken, bir ekonomide benim zenginleşmem toplumun geri kalanının fakirleşmesi anlamına gelmeyebilir. Eğer benim zenginleşmem başkalarının varlıklarını yağmalamak biçiminde olmayıp üretken bir faaliyetin sonucunda gerçekleşiyor ise bu toplumsal zenginliğin artması, ekonomik pastanın büyümesi ve benim dışında kalan kişilerin de bundan istifade etmesi anlamına gelecektir.

Locke'un mülkiyet hakkı üzerinde bu kadar önemle durmasını yazarlar genellikle İngiliz İç Savaşı'nın nedenlerinde ararlar. Sonuçta iç savaşın ana sebeplerinden biri de I. Charles'ın Parlamento'nun izni olmadan vergi koymak istemesidir. Bu da şüphesiz Locke açısından özgürlüğe ve mülkiyete bir saldırıdır (Akın, 1974: 131).

Devletin olmadığı bu durumda bireyler arası ilişkilere düzen veren bir doğa yasası vardır. Doğa yasasının kuralları akıl yolu ile bulunabilir. Doğa yasası, her bireye kendisinin ve başkalarının mülkiyetini hak tanımaz kişilere karşı savunma ödevini yükler. Bireyler, mütecavizleri cezalandırma hakkına sahiptir. Ancak, sadece hakkı yenenler tazminat alma hakkına sahiptirler. Bir taraftan, hak tanımaz kişilerin tecavüzlerini daha etkin bir şekilde önlemek, diğer taraftan da bireylerin özellikle kendi haklarına tecavüz edenleri cezalandırmak ve zararlarını tazmin ettirmek hususunda hakkaniyet ölçülerinin dışına taşabilmeleri ihtimalinin önüne geçebilmek için, bireyler bir sosyal sözleşme ile önce sivil toplumu daha sonra da devleti tesis ederler. Bunu yaparken bireyler, kendilerini savunma hakları saklı kalmak kaydıyla, doğa durumunda sahip oldukları doğa yasasını çiğneyenleri cezalandırma hakkını tamamen siyaset otoriteye devrederler. John Locke, bu düşüncüyü şu şekilde ifade etmiştir: “insanların siyaset birlikler içerisinde bir araya gelmelerinin ve kendilerini hükümetlerin yönetimi altına sokmalarının yüce ve *temel amacı mülkiyetlerinin korunmasıdır*” (Vurgu orijinalde) ([1690]1980: 66).

Böylelikle siyaset itaatine temeline de bireylerin rızası yerleştirilmiş olur. Locke böylece, parlamentoyu keyfi bir biçimde dağıtan II. James'in bu eylemini meşrulaştırmakta kullandığı iktidarın Tanrı'dan geldiği düşüncesini de çürütmektedir. Ona göre iktidarın kaynağı halktır. İktidar meşruiyetini Tanrı'dan veya kaba güçten değil halkın rızasından almaktadır. Ancak, bireylerin siyaset otoritenin yönetimi altına kendilerini sokmaları anlamında gösterdikleri bu rıza, koşulsuz bir teslimiyet de değildir. Devletin, asli amacı olan bireyin doğal haklarını korumak görevini yerine getirmekte başarısız olması veya bizzat bu haklara kendisinin tecavüz etmesi halinde, bireyler açısından sözleşme hükümsüz sayılıp, devlete/siyaset iktidara karşı baş kaldırma hakkı doğar.

Locke'un tasvir ettiği bu rejim bir anayasal monarşidir. Barry Holden'in (2007: 14-15) ifadesiyle "anayasal" sıfatı önüne geldiği yönetim biçimlerinin sınırlandırılmış olduğuna işaret eder. Artık kralın yetkileri sınırlanmıştır. İktidarı sınırlandırmanın önemli bir aracı da kuvvetler ayrılığı prensibidir. Hatırlanacağı gibi, Hobbes bu prensibe, Egemenin gücünü azaltacağı ve bir savaş durumu olan doğa durumuna dönüşe yol açacağı düşüncesiyle karşı çıkmaktaydı. Locke'a göre ise, kuvvetler ayrılığı yozlaşmaya meyilli iktidarı kontrol altında tutabilmek için bir zorunluluktur. Bu yüzden iktidar yasama, yürütme ve federatif olmak üzere üçe ayrılmalıdır. Locke'a göre, bir politik sistemde asıl olan yasama gücüdür. Yasama mülkiyet sahibi erkeklerden veya onların seçtikleri temsilcilerden oluşacaktır. Yasama, doğal hakları bize sunan doğal hukuku izleyerek pozitif hukuku geliştirecektir. Pozitif hukuku yürütecek, uygulamaya koyacak olan yürütmedir. Yürütmenin başı monarktır. Locke, yargıyı üçüncü bir bağımsız güç olarak görmemiş onu yasamanın içinden türetmiştir. Yargı ya bizzat yasama meclisi tarafından yürütülecek ya da ona karşı sorumlu yargıçlar, görevliler eliyle yürütülecektir (Tannenbaum ve Schultz, 2003: 185). Federatif güç dış ilişkileri yürütmekle görevlidir ancak bu pratik olarak yürütme gücüne ait olduğundan bu iki güç çok da birbirinden ayrı sayılmış olmaz (Akın, 2011: 137).

Locke yönetimlerin meşruluk sorunuyla ve buna bağlı olarak da yönetime karşı gelme hakkı ile de ilgilenir. O yönetimlerin meşruluğunu iki koşula bağlar. İlk koşul iktidarın yasalarca belirlenmiş koşullar dışında elde edilmemesi, yani iktidarın gasp edilerek elde edilmemesine dayanır. İkinci koşul ise, iktidarın zorbaca kullanılmaması yani iktidarın doğal hukuk tarafından koyulmuş haklara karşı gelinmeden kullanılmasıdır. Locke iktidarın yaygın ve bütüncül bir şekilde meşruluk sınırlarının dışına çıkması halinde halkın direnme ve isyan haklarını saklı tutar. Ancak bu yolun

düzenin korunması bakımından son çare olarak başvurulması gereken bir yöntem olduğunu da belirtir (Göze, 2000: 163-165). Benzer bir durum yasamanın da bozulması sonucu ortaya çıkar. Çünkü Locke'a göre kimse başkasının hatası nedeniyle kendini koruma ve varlığını sürdürme hakkından vazgeçmez (Göze, 2000: 169).

Hoşgörü

John Locke'un siyaset felsefesine yaptığı önemli katkılardan birisi de onun hoşgörü savunusudur. Locke hoşgörü savunusunu *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup* (1689) adlı eserinde ortaya koymuştur. Locke dini farklılıklara özgürlük tanınması, bir başka deyişle onların hoş görülmesi doğrultusunda iki farklı argüman öne sürer. Bunlardan ilki seküler ikincisi de dini içerikli argümandır.

Seküler argüman esas olarak *Devlet Üzerine İki Deneme* adlı eserindeki argümanı ortaya koymaktadır. Buna göre, devlet insanlar tarafından doğa durumunun belirsizliklerini aşmak üzere kurulmuş bir kurumdur. Devletin amacı bireylerin doğa durumunda sahip oldukları hayat, özgürlük ve mülkiyet gibi doğal haklarını güvence altına almaktır. Eğer devlet bu vazifesinin ötesine geçip bir de bireylerin ruhlarının kurtuluşunu kendisine görev addederse ciddi problemlere davetiye çıkarmış olur. Hatırlanacağı gibi İngiliz İç Savaşı'nın ve daha sonraki Şanlı Devrim'in ardında yatan temel nedenlerden birisi din çatışmasıydı.

Bireyin ruhunun kurtuluşuna giden yalnız ve yalnız bir yol vardır. Ancak farklı mezhepler hangi yolun Tanrı'ya gittiği konusunda hem fikir değildir. Yanlış bir tercihin yapılması halinde sonuç ruhun sonsuza kadar cezalandırılması olacaktır. Bu yüzden hangi yolun tercih edileceği riske atılamayacak kadar önemli bir hadisedir ve her birey kendi ruhunun kurtuluşundan kendisi sorumlu olmalıdır. Eğer devlet bireylere

resmi bir din dayatmasında bulunursa, o dine inanmayanlar, o yolun cehenneme gittiğine inananlar, devletin dinini vicdanen kabul etmekte büyük zorluk yaşayacak ve belki de devlete karşı isyan edeceklerdir. Bu da doğa durumuna geri dönmek anlamına gelecektir. *Hoşgörü Üzerine Bir Mektup*'ta, Locke ([1690] 1990: 19) bu noktayı şu şekilde izah etmektedir:

Yöneticinin tüm yetki alanı sadece ... sivil meselelere ulaşır; tüm sivil iktidar, hak ve hükümlerlik bu şeylerin geliştirilmesi amacıyla bağlanmış ve sınırlandırılmıştır; sivil iktidar hiç bir biçimde ruhların kurtarılması [amacını kapsayacak şekilde] ne genişletilebilir ne de genişletilmelidir.

Locke'un hoşgörü savunusunda kullandığı dini argüman ise dinin bireyin vicdani kabulü ile ilgili olduğu ve gerçek dini inancın insanın içinden gelen samimi bir duyguyla olacağıyla ilgilidir. Bir kimseyi vicdanına aykırı davranmaya zorlamak o kişinin sadece dış davranışlarında değişikliğe yol açabilecekken, vicdani kabullerinde bir değişiklik yaratmayabilecektir. Bu anlamda dinde zora başvurmak anlamsızdır. Kişilerin dini inançları ve ibadetleri kamu düzenini bozmadığı sürece devlet dini inanışlardaki farklılıkları hoş görmelidir (Şahin, 2010). Bu görüşünü şu ifadelerle dile getirir Locke (Locke, 2011: 844):

... insanların ruhlarını kurtarma çabası yargıçlara ait olamaz, çünkü yasaların katılığı ve cezaların gücü insanların aklını ikna etmeye ve değiştirmeye yeterli olsa da ruhlarını kurtarmaya yardımcı olamaz. Tek bir gerçek ve cennete giden tek bir yol olduğuna göre, insanların sarayın dininden başka bir yol takip etmesine izin verilmezse, kendi akıllarının ışığını söndürmek ve kendi vicdanlarının emrettiğine karşı çıkmak zorunda kalırlarsa, yöneticilerinin iradesine körü körüne tabi olurlarsa, doğdukları ülkeye kök salmış olan dine cehalet, tutku veya batıl inançlar nedeniyle bağlanırlarsa; din daha çok kişiyi kendine çekecek ne tür bir umut vaat edilebilir?

Sonuç

John Locke, 17. yüzyıl İngiltere'sinde yaşamış ve dönemin siyasi çatışma ve çekişmelerine şahit olmuş bir düşünürdür. Locke, döneminin olaylarına sadece seyirci kalmamış fakat bizatihi bu olaylara fikirsel düzeyde yön vermiştir. Locke, Kralın mutlak iktidar iddiası karşısında anayasal bir temsili demokrasi fikrinin savunucusu olmuştur. Bir sosyal sözleşme düşünürü olarak Locke iktidarın kaynağını halkın rızasına dayandırmış ve Kralın iktidarının sınırlanmasının temelini hazırlamıştır.

Locke, siyasi meselelere bakışı itibarıyla kendinden önce gelen Machiavelli ve Hobbes'un modern bakış açısını devam ettirmektedir. Locke'a göre de devlet artık, içinde erdemli bireylerin yetiştirileceği toplumsal koşulları yaratmak yerine, birbirleriyle çatışan çıkarlara sahip bireylerin, birbirleriyle çatışmaya tutuşmadan bu farklı çıkarlarını tatmin edebilecekleri istikrar ortamını tesis etmek misyonuyla sınırlanmıştır. Toplumsal var oluşun amacının bireyleri erdemli kişiler yapmak değil fakat onların hayat, özgürlük, mülkiyet gibi sivil çıkarlarını (civil interests) güvence altına almak olduğu bir yerde siyasetin amacı da bu hakları korumakla sınırlıdır.

John Locke, bu düşünceleriyle modern dönemin temel ideolojilerinden birisi olan liberalizmin de temel köşe taşlarını yerleştirmiştir. Buna göre tüm liberallerin savunduğu bireycilik, pek çok liberalin kabul ettiği bireyin doğal haklara sahip olması, sınırlı devlet ve kuvvetler ayrılığı, hoşgörü gibi fikirler Locke'un düşüncesinde ilk sistematik ifadelerini bulmuşlardır.

Kaynakça

- Akın, F. İlhan. (1974) **Kamu Hukuku**, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Dunn, John. (2001). “John Locke: Güvene Dayalı Siyaset”. içinde **Siyasal Düşüncenin Temelleri**. der. Brian Redhead. İstanbul: Alfa Yayınları. s. 145-60.
- Göze, Ayferi. (2000) **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, İstanbul: Beta Yayınları.
- Holden, Barry. (2007). **Liberal Demokrasiyi Anlamak**. Çev. H. Bal, Ankara: Liberte Yayınları.
- Locke, John. (1689 [1990]). **A Letter Concerning Toleration**. Amherst: Prometheus Books.
- Locke, John. (1690 [1980]). **Second Treatise of Government**. Ed. by C.B. Macpherson, Indianapolis: Hackett Pub.
- Locke, John. (2011) “Hoşgörüyü Dair Bir Mektup”, Çev. Kapadokya MYO Çeviri ve Redaksiyon Heyeti, Der. Alev Alatlı, **Batıya Yön Veren Metinler II, Rönesans/Protestan Reformu/Erken Modern Dönem/Bilim Çağı (1350-1650)**, ss. 842-845.
- Locke, John. (2011) “Hükümete Dair İki Risale”, Çev. Kapadokya MYO Çeviri ve Redaksiyon Heyeti, Der. Alev Alatlı, **Batıya Yön Veren Metinler II, Rönesans/Protestan Reformu/Erken Modern Dönem/Bilim Çağı (1350-1650)**, ss. 859-862.
- Skirbekk, Gunnar, Nils Gilje. (2001). **Antik Yunan’dan Modern Döneme Felsefe Tarihi**. çev. E. Akbaş, Ş. Mutlu. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Şahin, Bican. (2010). **Toleration: The Liberal Virtue**, Lanham, Md.: Lexington Books.
- Şenel, Alaeddin (2002) **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tannenbaum, Donald, David Schultz. (2003). **Inventors of Ideas: Introduction to Western Political Philosophy**. Ontario: Thomson Wadsworth.

Ek Okumalar

- Ağaoğulları, M. A. ; Zabcı F. Ç. ; Ergün, R. (2005). **Kral Devletten Ulus Devlete**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Aktan, C. Can, İstiklal Y. Vural. (2003). **John Locke'dan Adam Smith'e, Voltaire'den Lord Acton'a Özgürlük Yazıları**. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Arnhart, Larry. (1995). **Plato'dan Rawls'a Siyasî Düşünce Tarihi**. Ankara: Adres Yayınları.
- Bakırcı, Fahri. (2004). **John Locke'da Mülkiyet Anlayışı**. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Boullion, Hardy. (1998). **John Locke**. Ankara: Liberte Yayınları.
- Cevizci, Ahmet. (2007). **Onyedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi**. Bursa: Asa Kitabevi.
- Copleston, Frederick. (1998). **Felsefe Tarihi: Hobbes ve Locke**. Çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea.
- Didier, Jean. (2009). **John Locke**. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Dunn, John. (2008). **Düşüncenin Ustaları – Locke**. İstanbul: altın Kitaplar.
- Hanratty, Gerald. (2002). **Aydınlanma Filozofları – Locke, Hume ve Berkeley**. İstanbul: Anka Yayınları.
- Hampsher-Monk, Ian. (2004). **Modern Siyasal Düşünce Tarihi**. İstanbul: Say Yayınları.
- Hünler, Solmaz Zeyrut. (2003). **Dört Adalı: Hobbes, Locke, Berkeley, Hume**. İstanbul: Paradigma.
- Locke, John. (1992). **İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme**. İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Locke, John. (1998). **Hoşgörü Üstüne Bir Mektup**. Ankara: Liberte Yayınları.
- Locke, John. (1999). **Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler**. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Locke, John. (2004). **Hükümet Üzerine İkinci Deneme**. Ankara: Babil Yayınları.
- Timuçin, Ali. (2006). **John Locke'un Siyaset Anlayışı**. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Toku, Neşet. (2003). **John Locke ve Siyaset Felsefesi**. Ankara: Liberte Yayınları.
- Tunçay, Mete. (2011). **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi 3 (Seçilmiş Yazılar Yakın Çağ)**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yayla, Atilla (1998) **Liberalizm**, Ankara: Liberte Yayınları.